

Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների առկա իրավիճակը,
իրավական պահպանությունը, պաշտպանության միջոցները

Հարգելի գործընկերներ, հյուրեր, մասնակիցներ

Հեղինակային իրավունքի մասին առաջին օրենքը Հայաստանում ընդունվել է դեռևս 1930թ. և կոչվել է «Հեղինակի իրավունքի կանոնադրություն», իսկ հեղինակների իրավունքների պահպանությունն իրականացվել է Անդրկովկասի կոմպոզիտորների և դրամատուրգների կոմիտեի 1933թ. բացված հայաստանյան մասնաճյուղի միջոցով, որը կոչվել է Դրամկոմ և լավ հայտնի է ավագ սերնդի ստեղծագործողներին:

Այսօր հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների ոլորտում իրավական դաշտը համապատասխանեցված է միջազգային չափանիշներին. Հայաստանը անդամակցում է Միավորված ազգերի կազմակերպությանը, Մտավոր սեփականության համաշխարհային կազմակերպությանը, Եվրասիական արտոնագրային կազմակերպությանը, Առևտրի համաշխարհային կազմակերպությանը:

Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների օրենսդրական դաշտը կարգավորվում է.

ՀՀ Սահմանադրությամբ

Քաղաքացիական օրենսգրքի 10-րդ բաժնով,

Քրեական օրենսգրքի 158-րդ հոդվածով,

Մաքսային օրենսգրքի 14-րդ բաժնով,

«Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին» 2006թ. ՀՀ օրենքով, որը ներառում է նաև հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների ոլորտում առկա Եվրամիության դիրեկտիվների հիմնական դրույթները,

ՀՀ կառավարության ստեղծագործությունների օգտագործման որոշ դեպքերում հեղինակային վարձատրության նվազագույն դրույքաչափերի մասին 11.01.2007 թվականի N 506-Ն որոշմամբ:

Հայաստանն անդամակցում է հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների ոլորտի միջազգային կոնվենցիաներին և պայմանագրերին, մասնավորապես՝

- Գրական և գեղարվեստական երկերի պահպանության մասին Բեռնի կոնվենցիային, 2000
- Հնչյունագրեր արտադրողների իրավունքները իրենց հնչյունագրերը անօրինական պատճենահանումից պաշտպանելու մասին Ժնևի կոնվենցիային, 2003
- Կատարողների, հնչյունագրեր արտադրողների և հեռարձակող կազմակերպությունների իրավունքների պահպանության մասին Հռոմի կոնվենցիային, 2003
- Մտավոր սեփականության համաշխարհային կազմակերպության Կատարումների և հնչյունագրերի մասին պայմանագրին, 2005
- Մտավոր սեփականության համաշխարհային կազմակերպության Հեղինակային իրավունքի մասին պայմանագրին, 2005
- Արբանյակների միջոցով հաղորդվող ծրագրեր կրող ազդանշանների տարածման մասին Բրյուսելյան կոնվենցիային, 1994
- Մտավոր սեփականության իրավունքների՝ առևտրին առնչվող հայեցակետերի մասին համաձայնագիր (TRIPS), 2003:

«Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքը, թեև ներդաշնակ է միջազգային չափանիշներ, սակայն անընդհատ վերանայվում, փոփոխվում և արդիականացվում է գիտության և տեխնիկայի զարգացմանը համընթաց լինելու առումով: Ստեղծագործությունը հանդիսանում է մտավոր ստեղծագործական աշխատանքի յուրօրինակ արդյունք և արտահայտում է այն ստեղծողի աշխարհայացքը, զգացմունքները, խոհերը, ձգտումները, մի խոսքով այն դառնում է ստեղծողի՝ հեղինակի ներաշխարհի յուրատեսակ հայելի:

Հասարակության կողմից ստեղծագործության օրեցօր լայն օգտագործումը մի կողմից դառնում է գնահատման տեսակ, մյուս կողմից էլ անհանգստության առարկա, քանի որ ոչ միայն ցանկալի է, այլև անհրաժեշտ ճանաչել և հարգել հեղինակի իրավունքներն իր ստեղծագործության նկատմամբ: Ամենևին անհրաժեշտ չէ ստեղծագործությունն ստեղծելիս հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի գիտակ լինել, սակայն հեղինակի և ստեղծագործությունն օգտագործողի միջև հարաբերությունները կարգավորելու գործում օրենքի իմացությունն անխուսափելի է: Իր իրավունքներին իրազեկ լինելը չափազանց կարևոր դեր ունի թե հեղինակի և թե ստեղծագործությունն օգտագործողի համար, քանի որ ցանկացած խախտում ծնվում է առավելապես չիմացությունից, սակայն, ինչպես գիտենք, օրենք չիմանալը չի ազատում պատասխանատվությունից:

Պետք է նշեմ, որ ոչ միշտ է, որ իրավատերերն իրազեկ են իրենց իրավունքներին կամ ունեն բավարար ֆինանսական միջոցներ պաշտպանելու իրենց խախտված իրավունքները, և այդ առումով շատ հաճախ հայտնվում են անելանելի, բարդ իրադրության մեջ, առավել ևս, եթե հաշվի առնենք այն հանգամանքը, որ հեղինակային իրավունքը ծագում է ստեղծագործության ստեղծման փաստով և կախված չէ պաշտոնական հաստատագրումից կամ ստեղծագործության գրանցումից:

Ինչպես մեզ հայտնի է, «Հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին» ՀՀ օրենքը (այսուհետ՝ Օրենք) հստակ սահմանում է իրավատերերի մենաշնորհը՝ թույլատրել կամ արգելել այլ անձանց գրականության, արվեստի և գիտության ոլորտի իրենց ստեղծագործությունների օգտագործումը, որը ներառում է ստեղծագործությունների ցանկացած ձևով վերարտադրությունը, տարածումը, թարգմանությունը, դրանում փոփոխություններ կատարել, հեռարձակումը, հանրությանը հաղորդումը մասնավորապես ինտերնետի միջոցով, հրապարակային կատարումն ու ցուցադրումը, վերահեռարձակումը, վարձույթը և այլն: Սրանք հեղինակի բացառիկ գույքային իրավունքներն են, հեղինակին ֆինանսական եկամուտ են ապահովում և գործում են նաև հեղինակի մահից հետո 70 տարի:

Թարգմանությունները և այլ ածանցյալ ստեղծագործությունները հեղինակային իրավունքի օբյեկտ են և պահպանվում են որպես ինքնուրույն ստեղծագործություններ առանց վնաս պատճառելու թարգմանված կամ վերափոխված ստեղծագործության

հեղինակի իրավունքներին: Սա նշանակում է, որ թարգմանիչը նախքան թարգմանությունը պետք է ձեռք բերի բնօրինակի հեղինակի թույլտվությունը, հակառակ դեպքում նա ոչ թե կօգտվի հեղինակային իրավունքի պահպանությունից, այլ կդիտվի իրավախախտ անձ և կկրի պատասխանատվություն բնօրինակ ստեղծագործության հեղինակի իրավունքները խախտելու համար: Տվյալների բազաները, ստեղծագործությունների ժողովածուները, այլ կազմած ստեղծագործությունները օգտվում են հեղինակային իրավունքով պահպանությունից, եթե իրենց պարունակության ընտրությունն ու տեղաբաշխումը ստեղծագործական աշխատանքի արդյունք են:

Հեղինակային իրավունքով պահպանություն են վայելում նաև համակարգչային ծրագրերը: TRIPS համաձայնագրի 10.1 Հոդվածի համաձայն համակարգչային ծրագրերը վայելում են գրական գործերի՝ Բեռնի կոնվենցիայով նախատեսված պահպանությանը համարժեք պահպանություն:

Աշխատանքային պարտականությունների կամ հանձնարարությունների կարգով ստեղծված ստեղծագործությունների նկատմամբ գույքային իրավունքները պատկանում են գործատուին:

Հեղինակային իրավունքի պահպանության առարկա չեն ժողովրդական բանահյուսության և արվեստի ստեղծագործությունները, նորությունների կամ ընթացիկ իրադարձությունների և փաստերի մասին տեղեկատվությունը, պաշտոնական փաստաթղթերը, պաշտոնական խորհրդանիշերը, քաղաքական ելույթները, գիտական հայտնագործությունները, գաղափարները, սկզբունքները, մեթոդները, ընթացակարգերը, տեսակետները:

Հեղինակն ունի բացառիկ անձնական ոչ գույքային իրավունքներ, ինչպիսիք են հեղինակ ճանաչվելու, ստեղծագործությունն իր անվամբ կամ անանուն կամ կեղծանվամբ օգտագործելու, ստեղծագործությունն առաջին անգամ հրատարակելու, իր հեղինակությանը կամ համբավին վնաս հասցնող գործողությունների արգելումը, հետկանչի իրավունքը: Անձնական ոչ գույքային իրավունքները պահպանվում են անժամկետ, չեն փոխանցվում, չեն անցնում ժառանգաբար, սակայն ժառանգներն իրավասու են պաշտպանել այդ իրավունքները խախտումների դեպքում:

Ստեղծագործության յուրաքանչյուր օգտագործում պետք է իրականացվի հեղինակի նախապես գրավոր պայմանագրով տրված թույլտվությամբ և վարձատրության պայմանով:

Հրատարակչական ոլորտում նույնպես հեղինակը պետք է նախապես թույլատրի իր ստեղծագործության հրատարակությունը, տարածումը, թարգմանությունը, վերափոխությունը և յուրաքանչյուր օգտագործման համար ստանա վարձատրություն: Նմանատիպ բացառիկ իրավունքից օգտվում է նաև հրատարակիչը՝ որպես հարակից իրավատեր իր հրատարակած գրքերի հրատարակչական ձևավորումների առումով: Հրատարակչի այս իրավունքը ընդգրկվել է 2006թ. օրենքում հրատարակիչների ազգային ասոցիացիայի հետ քննարկումների արդյունքում: Հրատարակիչը կարող է թույլատրել իր հրատարակչական ձևավորման օգտագործումը այլ անձանց հատուցելի պայմանագրով:

Օրենքը կարգավորում է նաև հեղինակի չհրապարակված, անտիպ ստեղծագործությունների հարցերը: Ցանկացած ֆիզիկական անձ, ով հեղինակի գույքային իրավունքների գործողության 70-ամյա ժամկետի ավարտից հետո առաջին անգամ օրինական ճանապարհով հրատարակում կամ հանրությանը մատչելի է դարձնում հեղինակի անտիպ ստեղծագործությունը, օգտվում է հեղինակի գույքային իրավունքներին համարժեք իրավունքներից՝ 25 տարի ժամկետով:

Պետք է նշեմ, որ հեղինակի բացառիկ իրավունքների կողքին Օրենքը նախատեսել է նաև հեղինակի իրավունքների սահմանափակումներ, այսինքն ստեղծագործությունների ազատ օգտագործման դեպքեր, երբ իրավատերերի թույլտվությունը պետք չէ հարցնել և առավել ևս՝ նրան վճարել, սակայն պետք է պարտադիր նշել ձեռքբերման սկզբնաղբյուրը. օրինակ, ուսուցողական, տեղեկատվական, ոչ առևտրային, այսինքն շահույթ չակնկալելու նպատակով գրական գործերից մեջբերումներ, հատվածներ, քաղվածքներ օգտագործելը:

Ինչպես ձեռք բերել ստեղծագործությունն օգտագործելու համար հեղինակի թույլտվությունը. Հաշվի առնելով օգտագործվող ստեղծագործության բնույթը՝ առաջնահերթ պետք է ճշտել, արդյոք գույքային իրավունքների գործողության օրենքով սահմանված հետմահու 70-ամյա ժամկետը լրացել է թե ոչ, արդյոք նա

կոլեկտիվ կառավարող կազմակերպության անդամ է, արտերկրի հեղինակների դեպքում՝ որ երկրի քաղաքացի է կամ գույքային իրավունքները կոլեկտիվ կառավարող որ կազմակերպության անդամ է, և այնուհետև մտածել հեղինակային պայմանագիր կնքելու մասին: Գույքային իրավունքները կոլեկտիվ հիմունքներով կառավարող կազմակերպությունների օգնությունը չափազանց մեծ է այս հարցում, քանի որ հնարավորինս օգնում են տեղեկություններ ստանալ հեղինակի բնակավայրի մասին, ձեռք բերել անհրաժեշտ կոնտակտային տվյալներ: Օգտակար կարող են լինել նաև ստեղծագործական միությունները:

Ճշտումներից հետո Հեղինակի հետ կնքվում է գրավոր պայմանագիր: Հեղինակային պայմանագիրը հատուցելի է: Պայմանագիրը կարող է լինել բացառիկ կամ ոչ բացառիկ: Ոչ բացառիկ պայմանագրով հեղինակը օգտագործողին է տրամադրում ստեղծագործությունը որոշակի ժամկետում ու պայմանագրում նշված սահմաններում օգտագործելու իրավունքը: Հեղինակը կարող է նաև այլ անձանց թույլատրել ստեղծագործության օգտագործումը:

Բացառիկ պայմանագրով հեղինակը միայն օգտագործողին է փոխանցում ստեղծագործությունը որոշակի ժամկետում ու պայմանագրով նախատեսված պայմաններով օգտագործելու բացառիկ իրավունքը, պետք է շատ հստակ նշվեն հրատարակելու, թարգմանելու, վերահրատարակելու իրավունքները, քանի որ պայմանագրում չընդգրկված իրավունքները պատկանում են հեղինակին, ժամկետը, հեղինակին վճարվող վարձատրության չափը, վճարման ձևերը:

Վարձատրությունը միանգամից վճարելու դեպքում պայմանագրում սահմանվում է ստեղծագործության առավելագույն տպաքանակը, քանի որ հեղինակը հետո ի վիճակի չէ հսկել, թե քանի օրինակ տպագրվեց և քանի օրինակ է վաճառվել, արդյոք վաճառվող օրինակները առաջին հրատարակությունից մնացած տպաքանակն է, թե նոր վերահրատարակության օրինակներ են: Հեղինակն իրավունք ունի ստեղծագործության յուրաքանչյուր օգտագործման դիմաց ստանալու հեղինակային վարձատրություն բացառությամբ օրենքով սահմանված ազատ օգտագործման դեպքերի: Հեղինակային վարձատրությունից հրաժարվելու մասին պայմանագիրն առոչինչ է:

Հեղինակային պայմանագրի կարևոր դրույթներից է նաև տարածքը, թե որտեղ պետք է վաճառվեն օրինակները՝ Հայաստանի տարածքում, թե նաև Հայաստանից դուրս: Հայաստանի սահմաններից դուրս տպաքանակ իրացնելու դեպքում վարձատրության չափը սահմանելիս պետք է հաշվի առնել, որ Հայաստանից դուրս ստեղծագործության օրինակները ավելի բարձր գնով են իրացվում և վարձատրությունն էլ այդ տպաքանակի համար պետք է ավելի բարձր սահմանել, այսինքն հաշվի առնել տվյալ երկրի շուկայի առանձնահատկությունները: Եթե հեղինակային պայմանագրում չի նշվել ժամկետ, ապա պայմանագիրը գործում է հինգ տարի, իսկ եթե տարածքը չի նշվել, ապա այն գործում է միայն Հայաստանի Հանրապետության տարածքում: Հեղինակային պայմանագրի պայմանները, որոնք հակասում են օրենքի դրույթներին, առոչինչ են:

Պայմանագիր կնքելիս միշտ պետք է հաշվի առնել գույքային իրավունքների գործողության օրենքով սահմանված այսօր արդեն 70-ամյա ժամկետը, քանի որ այն դեպքերում, երբ այդ ժամկետը լրանում է նախքան պայմանագրի ժամկետի ավարտը, ապա դադարում է նաև պայմանագիրը: Պայմանագրով ձեռք բերված օգտագործման թույլտվությունը կողմը կարող է փոխանցել այլ անձի, եթե դա ուղղակիորեն նախատեսված է պայմանագրով: Բացի օգտագործման թույլտվությունից, իրավատերն իր գույքային իրավունքները կարող է պայմանագրով փոխանցել (զիջել) այլ անձի: Պայմանագրի պայմանները խախտող կողմը կրում է պատասխանատվություն օրենքով սահմանված կարգով:

Օրենքով սահմանված են իրավախախտում համարվող գործողությունները. այն է՝ առանց իրավատիրոջ նախապես ձեռքբերված թույլտվության ստեղծագործության կամ դրա էական մասի օգտագործումը, ստեղծագործության օրինակների պատրաստումը, այդպիսի օրինակների վերարտադրությունը, գրագողությունը՝ ուրիշի ստեղծագործությունից մտքեր, հատվածներ քաղելը առանց դրանց ստեղծագործական վերամշակման և առանց ձեռքբերման սկզբնաղբյուրի նշման և այդ մտքերը իրեն վերագրելը կամ իր անվամբ ներկայացնելը:

Օրենքի պահանջները չկատարող անձը համարվում է հեղինակային կամ հարակից իրավունքները խախտող և կրում է պատասխանատվություն՝ օրենքով սահմանված կարգով:

Սովորաբար խախտումները շատ են համակարգչային ծրագրերի ոլորտում, սակայն այստեղ արդյունավետ աշխատանք է իրականացնում ՀՀ ոստիկանության հետ համատեղ Business Software Alliance (BSA) ներկայացուցիչը, երաժշտական արտադրանքի շուկայում, թեև սպասվում է իրավախախտումների քանակի զգալի նվազում՝ կապված «Հսկիչ նշանների (դրոշմապիտակների) միջոցով մագնիսական, օպտիկական, թվային, լազերային եւ ցանկացած այլ տիպի էլեկտրոնային կրիչների պարտադիր դրոշմավորման մասին» օրենքի ընդունման հետ, սակայն առօրյա կյանքում բազմաթիվ են նաև տպագիր արտադրանքի խախտումները: Շատ հաճախ հանդիպող խախտումներ են՝

- ստեղծագործության օրինակի անօրինական վերարտադրությունը լուսապատճենման (քսերոքսների միջոցով) եղանակով,

- հրատարակված գրքի վերահրատարակումը մեկ այլ հրատարակչի կողմից առանց առաջին հրատարակչի և հեղինակի թույլտվության և վճարման, /դասագրքերի, ուսումնական ձեռնարկների վերարտադրություն

- թարգմանության հրատարակումն առանց թարգմանիչի անունը նշելու և հասանելիք հոնորարը վճարելու:

- գրքի վերահրատարակությունն առանց հեղինակի կամ ժառանգի թույլտվության և հոնորարի վճարման,

- գրադարանների կողմից գրքի օրինակների լուսապատճենման եղանակով պատրաստումը ուսանողների կամ ընթերցողների պահանջով, թեև գրադարաններում չի թույլատրվում ամբողջական գրքերի պատճենումը:

Օրենքի համաձայն հեղինակն իր իրավունքները պաշտպանելու նպատակով կարող է դիմել դատարան, իսկ եթե հեղինակը կոլեկտիվ կառավարող համապատասխան կազմակերպության անդամ է, ապա նրա անունից դատարան կարող է դիմել այդ կազմակերպությունը՝ որպես նրա ներկայացուցիչ, և իրավունքները խախտողից պահանջել՝

-իր իրավունքների ճանաչում , եթե իրավախախտողը ժխտում կամ չի ճանաչում նրա իրավունքները,

-իր իրավունքը խախտող գործողությունների կասեցում, եթե դեռ շարունակվում է խախտում պարունակող գործողությունը,

-նմանակված օրինակների և դրանց պատրաստման համար օգտագործվող նյութերի ու սարքավորումների բռնագրավում կամ ոչնչացում,

-իրեն պատճառված վնասի հատուցում օրենքով սահմանված կարգով,

-փոխհատուցում հոնորարի կամ այն վարձատրության կրկնակի չափով, որը իրավատերը կստանար օբյեկտի օրինական օգտագործման համար, կամ փաստացի խախտման վնասին համարժեք վնասների հատուցում, ներառյալ՝ բաց թողնված օգուտը. (վնասի չափը որոշվում է դատարանի կողմից),

-դատական վճռի հրապարակումը ՀՀ զանգվածային լրատվության միջոցներով:

Իրավատերն ազատ է վերոնշյալներից ընտրել իր իրավունքների պաշտպանության միջոցը: Սահմանված է նաև պատասխանատվություն այն անձանց համար, ովքեր ինչ-որ ձևով առնչվում են խախտման հետ

(տպագրողներ, ներկրողներ, նմանակված օրինակներ կամ իրավախախտում առաջացնող սարքավորումներ տիրապետողներ) պահանջի դեպքում կեղծ օրինակների արտադրությանը եւ տարածմանը մասնակցող անձանց, ինչպես նաեւ այդ օրինակների ձեռքբերման աղբյուրների ու տարածման ուղիների մասին անմիջապես տեղեկություններ չհայտնելու եւ խախտմանն առնչվող փաստաթղթերը չներկայացնելու համար: Առանց իրավատիրոջ թույլտվության՝ ստեղծագործությունն օգտագործող անձը պարտավոր է իրավատիրոջը հատուցել նրա կրած վնասները:

Ինչ խոսք, այսօր տեխնիկայի և գիտության անընդհատ զարգացման շնորհիվ ի հայտ են եկել ստեղծագործությունների օգտագործման նոր եղանակներ ու միջավայր, օրինակ՝ թվային միջավայրը, ինտերնետը, որը մի կողմից հրաշալի հնարավորություն է ստեղծագործությունների տարածման և ճանաչման համար, մյուս կողմից պարարտ հող է ապահովում իրավախախտումների համար: Այդ միջավայրում ցանկացած անձ ցանկացած վայրից և ցանկացած պահին կարող է իրեն հասանելի դարձնել ինտերնետային կայքերում տեղադրված երգերը, ֆիլմերը,

տեսահոլովակները, գրական գործերը, էլեկտրոնային գրադարանները: Այսպիսի օգտագործման դեպքում տարածքային սահմանները վերանում են և չափազանց դժվար է հետևել ստեղծագործության «ճամփորդությանը», առավել ևս խախտումներին: Մեկ հպում «մկնիկին» և ձեր ստեղծագործությունը կճամփորդի անարգել ուր ասես: Այդ առումով ստեղծագործությունը կայքերում, թվային գրադարաններում տեղադրելը պետք է թույլատրված լինի հեղինակային և հարակից իրավատերերի կողմից: Կարող են իրավատերերի կողմից կիրառվել տեխնիկական պաշտպանիչ միջոցներ, որոնք կարգելեն ստեղծագործության օրինակի պատճենումը կամ պատճենելիս դրանք կստացվեն աղավաղված, խառնաշփոթ դասավորված կամ կոդավորված: Այս պաշտպանական միջոցները շրջանցողները, ինչպես նաև շրջանցումը հեշտացնող կամ շրջանցման հնարավորություն ստեղծող սարքավորումներ կամ մասեր վաճառելը, այդպիսի ծառայություններ մատուցելը, որոնց նպատակն է շրջանցման շնորհիվ ստեղծագործության առևտրային նպատակով պատճենումն ապահովելն ու տարածելը, կդիտվեն որպես իրավախախտողներ և կենթարկվեն օրենքով նախատեսված պատժամիջոցների:

Նույնատիպ պատասխանատվություն է սահմանվում նաև այն անձանց համար, ովքեր գիտակցաբար, առանց իրավատերերի թույլտվության, ստեղծագործության կամ հարակից իրավունքների օբյեկտի վրայից վերացնում կամ փոխում են իրավունքների մասին էլեկտրոնային տեղեկատվությունը և այդպիսի օրինակները հանրությանը հասանելի դարձնում, դրանով իսկ նպաստելով հեղինակային և հարակից իրավունքների խախտումներին:

Հեղինակային և հարակից իրավունքների խախտման դեպքերում, երբ այդ արարքը կատարվում է զգալի կամ խոշոր չափերով, կիրառվում է ՀՀ Քրեական օրենսգրքի 158-րդ հոդվածը, որը նորովի է խմբագրվել և բավականին խիստ պատժամիջոցներ է նախատեսում իրավախախտների համար: Այն ուժի մեջ է մտել 2011թ. մարտի 1-ից: Այս փոփոխությունները պայմանավորված են «Հսկիչ նշանների (դրոշմապիտակների) միջոցով մագնիսական, օպտիկական, թվային, լազերային եւ ցանկացած այլ տիպի էլեկտրոնային կրիչների պարտադիր դրոշմավորման մասին» օրենքի ընդունումով: Ըստ 158 հոդվածի՝ հեղինակային կամ հարակից իրավունքի

օբյեկտն ապօրինի օգտագործելը կամ հեղինակությունը յուրացնելը, ինչպես նաև առանց հեղինակային իրավունքի կամ հարակից իրավունքների իրավատիրոջ համաձայնության նրա ստեղծագործությունը շահույթ ստանալու նպատակով կրիչի վրա ձայնագրելը, տարածելը, վաճառելը զգալի կամ խոշոր չափերով՝ պատժվում է տուգանքով 500.000-ից մինչև 2.000.000 դրամ կամ ազատազրկմամբ մինչև 2 տարի:

Զգալի չափերով՝ եթե լիցենզիայի արժեքը կազմում է 50000–200000 դրամ, իսկ խոշոր չափերով՝ եթե լիցենզիայի ընդհանուր արժեքը գերազանցում է 200.000 դրամը:

Իրավախախտ արտադրանքը սահմանով անցկացնելու դեպքերը կանխելու նպատակով իրավատերը Մաքսային օրենսգրքի 14-րդ բաժնի դրույթների համաձայն, եթե բավարար հիմքեր ունի ենթադրելու, որ Հայաստանի Հանրապետության մաքսային սահմանով կարող են տեղափոխվել իր մտավոր սեփականության իրավունքները խախտող ապրանքներ, կարող է վերադաս մաքսային մարմին ներկայացնել դիմում (այսուհետ՝ կասեցման դիմում)՝ մտավոր սեփականության օբյեկտի գրանցման և ցանկացած մաքսային ռեժիմով այդ ապրանքների բացթողումը կասեցնելու խնդրանքով: Դիմումը պետք է պարունակի՝

մտավոր սեփականության օբյեկտի մանրամասն նկարագրությունը,

հայտատուի պարտավորությունը՝ հատուցել ապրանքների բացթողումը կասեցնելու հետ կապված մաքսային մարմինների ծախսերը,

պարտավորություն՝ իր ներկայացրած դիմումի հիման վրա մաքսային մարմինների կողմից ապրանքների կասեցման մասին տեղեկացվելուց հետո՝ եռօրյա ժամկետում մաքսային մարմինն վերջինիս կողմից սահմանված չափով գրավի կամ համարժեք այլ երաշխիքի տրամադրմամբ:

Մաքսային մարմինը մտավոր սեփականության իրավունքները խախտող ապրանքների բացահայտման որևէ անհաջողության համար պատասխանատվություն

չի կրում և այս բարդություններն են, որ իրավատերերին շատ հաճախ ստիպում են անտարբեր մնալ իրենց իրավունքների խախտման փաստերի նկատմամբ:

Ներկայումս Հայաստանում իրականացվում է ԹՎինինգ երկամյա ծրագիրը, որը նպատակաուղղված է հատկապես մտավոր սեփականության իրավունքների կիրարկման հզորացմանը: Նշված ծրագրի շրջանակներում հատուկ դասընթացներ են կազմակերպվում Մաքսային ծառայության, ոստիկանության, դատախազության աշխատողների և դատավորների համար: Վերանայվել են ՀՀ քաղաքացիական, քաղաքացիական դատավարության և քրեական օրենսգրքերը, և ներկայումս մշակվում են դրանց փոփոխության համապատասխան օրենքների նախագծեր, նպատակ ունենալով առավելագույնս հստակեցնելու մտավոր սեփականության իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված հոդվածները և խստացնելու պատժամիջոցները:

Նշված ծրագրի շրջանակներում սկսվել են ընդհանուր տեղեկատվական բազայի ստեղծման աշխատանքները, որտեղ կգետեղվեն մտավոր սեփականությանը վերաբերող բոլոր տեղեկությունները՝ գրանցումների մասին տվյալները, դատական վճիռները, մաքսային տվյալները և այլն:

2012թ. սկսած սկսվեց մտավոր սեփականության մաքսային գրանցամատյանի վարումը, քննարկվում է մաքսային ծառայողներին սեփական նախաձեռնությամբ գործելու իրավունք վերապահելու հարցը:

Ներկա պահին ԵՈՒ փորձագետի կողմից մշակման ընթացքում է գտնվում հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների մասին նոր օրենքի նախագիծը, որով նախատեսվում է հստակեցնել արբանյակային հեռարձակման և մալուխով վերահաղորդման իրավունքները, ընդլայնել հեղինակի իրավունքների սահմանափակումներն ու բացառությունները գրադարանների, կրթական ու մշակութային հաստատությունների համար, ընդգրկել դրույթներ թույլ տեսնողների, ստեղծագործության ֆորմատը փոփոխելու, թարգմանելու, ինչպես նաև որբ ստեղծագործությունների վերաբերյալ, երկարաձգել կոմպոզիտորի և տեքստի հեղինակի համատեղ աշխատանքով ստեղծված երգերի պահպանության ժամկետը վերջին համահեղինակի մահից հետո 70 տարի դիտելով նրանց որպես

համահեղինակներ, երկարաձգել կատարողների և հնչյունագրեր արտադրողների գույքային իրավունքների պահպանության ժամկետը մինչև 70 տարի, ուժեղացնել պաշտպանական դրույթները, ինչպես նաև հստակեցնել և ընդլայնել կոլեկտիվ կառավարող կազմակերպությունների գործառույթներն ու հավատարմագրման գործընթացը:

Ինչ խոսք իրավական կատարյալ փաստաթղթերը ինքնաբերաբար չեն գործի, եթե իրավատերերը չհամախմբվեն և միավորված չներկայացնեն իրենց անհանգստությունները: Բոլորիս քաջ հայտնի է, որ օրենքը կիրարկողը, հավուր պատշաճի ու արդյունավետ գործողության մեջ դնողը մի կողմից իրավատերերն են, մյուս կողմից օգտագործողները, այլապես իրավախախտումների դեմ պայքարը ցանկալի արդյունք չի տա, քանի դեռ թերի է հեղինակ/իրավատեր-օրենք-օգտագործող կապը:

Մտավոր սեփականության ոլորտում իրավախախտումները կանխելու, ինչպես նաև առկա մակարդակը նվազեցնելու նպատակով ՀՀ վարչապետի 2009թ. օգոստոսի 11-ի N 678-Ա որոշմամբ ստեղծվել է Հայաստանում կեղծարարության (COUNTERFEITING) և հեռուստային (PIRACY) դեմ պայքարին օժանդակող միջգերատեսչական հանձնաժողով (OBSERVATORY), որի աշխատանքները կոորդինացնում է ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարը: Հանձնաժողովը հաշվետու է Հայաստանի Հանրապետության վարչապետին: Հանձնաժողովի աշխատանքներում ընդգրկված են ՀՀ նախարարությունների, ոստիկանության, պետեկամուտների և այլ պետական մարմինների, ինչպես նաև հասարակական հատվածի կառույցների ղեկավարներ, արտերկրի կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ: Հանձնաժողովն իր գործունեության ընթացքում ղեկավարվում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, Հայաստանի Հանրապետության օրենքներով, այլ իրավական ակտերով, ինչպես նաև իր աշխատակարգով: Հանձնաժողովի նիստերում քննարկվում են գործնական խնդիրներ, դժվարություններ, ի հայտ եկած օրենսդրական բացեր և ձեռնարկվում են համապատասխան միջոցներ դրանք շտկելու կամ լուծելու վերաբերյալ: Օրենքի առաջնահերթ խնդիրը իրավատերերի շահերը պաշտպանելն ու նրանց նյութապես ապահովելն է: Գիտակցաբար ճանաչելով հեղինակի իրավունքներն իր

ստեղծագործության նկատմամբ և այդ ստեղծագործության օգտագործման համար նրան վճարելով հասանելիք օրինական վարձատրությունը, ապահոված կլինենք նրա անձի հանդեպ հարգանքի երաշխիքը: Այս իմաստով խիստ կարևոր են իրավատերերին և հասարակության լայն շրջաններին այդ իրավունքների մասին իրազեկելը, Օրենքի նկատմամբ հարգանք ձևավորելն ու զարգացնելը, ստեղծագործություն օգտագործողների վերաբերմունքը հեղինակների հանդեպ արմատապես փոխելը, մտավոր սեփականության օբյեկտների օգտագործմանն առնչվող գործարարների շրջանում բացատրական աշխատանքները, օրենքի կարևոր դրույթների պարզաբանումները, իրավապահների ու դատական համակարգի համար դասընթացներն ու կադրերի վերապատրաստումը, այլապես ինչքան էլ իրավական դաշտը հագեցած լինի միջազգային փաստաթղթերով, պատասխանատվության զգացումի ու հեղինակի իրավունքների հանդեպ հարգանքի բացակայության պարագայում օրենքը լիարժեք չի կիրարկվի: Մենք բոլորս գիտենք, որ որևէ ապրանք խանութից գնելիս դրա համար վճարում ենք, սակայն ոչ միշտ ենք ընդունում, որ հեղինակի ստեղծագործությունն օգտագործելու համար նույնպես պարտավոր ենք վճարել հեղինակին, քանի որ ստեղծագործությունն էլ նրա մտավոր ստեղծագործական աշխատանքի արդյունքն է: Խիստ կարևոր հանգամանք է մտավոր սեփականություն ուսուցանող հայերեն նյութեր, ձեռնարկներ ապահովելը և տարածելը, ինչպես նաև բացատրական աշխատանքները այն անձանց շրջանում, ովքեր իրենց հիմնական գործունեությամբ առնչվում են ստեղծագործությունների օգտագործման հետ: Կարևոր դեր ունեն նպատակային, կոնկրետ թեմաներով սեմինարները, օրենքի դրույթների պարզաբանումներն ու խախտման դեպքերի քննարկումները, վերապատրաստման դասընթացները, որոնք կօգնեն հիմնարար գիտելիքներ ձեռք բերել մտավոր սեփականության իրավունքների պահպանության և պաշտպանության ոլորտում: Համոզված եմ որ այս կոմպլեքս միջոցառումների շնորհիվ հնարավորինս կնվազի իրավախախտումների քանակը Հայաստանում:

2010-2011թ.թ. գործակալությունը ձեռնամուխ եղավ Մտավոր սեփականության համաշխարհային կազմակերպության հրատարակությունների հայերեն լեզվով թարգմանությանը և մտավոր սեփականության ոլորտում հայաստանյան օրենքներին համապատասխանեցմանը: Այդ քայլն արդյունավետ էր նրանով, որ մենք

ապահովեցինք հայերեն լեզվով խիստ կարևոր և անհրաժեշտ մասնագիտական գրականություն: Ներկայումս այդ հրատարակությունների հայերեն թարգմանությունները տեղադրված են գործակալության ինտերնետային կայքում, համապատասխանեցված են մեր երկրի մտավոր սեփականության օրենքներին ու ապահովում են անհրաժեշտ գիտելիքներ հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների, ապրանքային նշանների, արդյունաբերական նմուշների և գյուտերի վերաբերյալ, նպաստում իրավախախտումների կանխմանը: Նշված գրքերը կօգնեն նաև փոքր ու միջին ձեռնարկատերերին՝ իրավախախտումներ թույլ չտալ իրենց գործունեությունն իրականացնելիս և հնարավորինս օգտվել իրենց տիրապետած մտավոր սեփականության իրավունքներից: Հետաքրքրված անձինք գրքերը կարող են անվճար ձեռք բերել մտավոր սեփականության գործակալությունից կամ ներբեռնել գործակալության կայքից. www.aipa.am :

© Սոնյա Վարդանյան

Մտավոր սեփականության գործակալության

հեղինակային իրավունքի և հարակից իրավունքների բաժնի պետ

sonya-vardanyan@mail.ru

